

КЪ ИСТОРИИ ВѢТКИ.

Насколько намъ извѣстно, еще никто не дѣлалъ попытки опредѣлить въ историческомъ прошломъ нашей губерніи, когда и подъ вліяніемъ какихъ обстоятельствъ появились здѣсь новыя народности, гдѣ онѣ осаживались и какъ дѣйствовали, ширясь и разливаясь среди коренного населенія. Не нужно много доказывать, что каждое новое населеніе вліяло на заселенную мѣстность,—клало на ея вѣтви нажитую—историческую физиономію тотъ или иной отпечатокъ. Чѣмъ, напр., какъ не племеннымъ составомъ населенія можно объяснить такой любопытный фактъ, какъ почти абсолютное отсутствіе въ гомельскомъ уѣздѣ тѣлесныхъ наказаній¹⁾ или сильное развитіе въ немъ торговли и промышленности²⁾

Печатаемый ниже документъ, помимо своего историческаго значенія, заслуживаетъ особаго интереса и съ точки зрѣнія культурной. Въ немъ, съ рѣдкою полнотою и обстоятельностью, зафиксировано: когда, гдѣ и почему появилось въ предѣлахъ моголевской губерніи населеніе великорусское—«москали», какъ въ документѣ называютъ сами себя вѣтковскіе раскольники-старообрядцы.

Предлагаемый документъ переноситъ насъ на два столѣтія назадъ, къ началу 1690 года: онъ совершенъ 18 февраля и явленъ въ градскомъ судѣ въ Рѣчицѣ 21 февраля 1690 года. Въ белорусіи тогда жила подъ польскимъ владычествомъ, послѣ «вѣчнаго мира» (1686 г.). Мѣстомъ, гдѣ происходитъ дѣйствіе, является наша Вѣтка¹⁾, которая была тогда не нынѣшнимъ большимъ мѣстечкомъ и выдающимся торговымъ центромъ²⁾, но лишь простою деревней. Официально Вѣтка называется wieś (деревня), хотя ей уже усвоили и наименование «слободы». Деревня Вѣтка принадлежала владѣльцамъ м. Хальча и находилась въ рѣчицкомъ повѣтѣ. Въ концѣ XVII в. между крупными владѣльцами моголевской Вѣлоруссіи—Карломъ Казимировичемъ Халецкимъ и Фомою Краснскимъ—шелъ судебный процессъ касательно земельныхъ границъ. Фамиліи Халецкихъ принадлежало родовое им. Хальчъ³⁾ рѣчицкаго повѣта. Домъ Краснскихъ владѣлъ гомельскимъ староствомъ, также входившимъ въ составъ названнаго староства. Спорное дѣло дошло до высшаго—«трибунальнаго» суда. Для окончатель-

Петръ Михайловичъ Полтевъ⁴⁾ Главною задачей его было—разграничить староство гомельское съ им. Хальчъ. Въслѣдствіе зиннаго времени произвести, впрочемъ, разслѣдованіе касательно межевыхъ знаковъ и границъ было признано неудобнымъ и потому было отложено до весны.

Но П. М. Полтеву, вмѣстѣ съ тѣмъ, было дано отъ ассесорскаго суда другое порученіе: «произвести разслѣдованіе касательно новой вѣтви, появившейся среди людей московской націи, осѣвшихъ на слободахъ».

Разслѣдованіе П. Полтева имѣетъ особенную цѣну и значеніе какъ потому, что онъ выступаетъ здѣсь въ качествѣ судьи съ полномочіями отъ римской куріи («апостольской столицы») и, несомнѣнно, былъ въ достаточной мѣрѣ свѣдушъ въ богословско-ритуальныхъ вопросахъ, такъ и потому, въ особенности, что свое разслѣдованіе П. Полтевъ производилъ не одинъ. Въ качествѣ участниковъ въ дознаніи онъ пригласилъ нѣсколько мѣстныхъ дворянъ, двухъ судебныхъ приставовъ и, что останавливаетъ особое вниманіе,—православнаго священника и латинскаго ксендза. Лица эти удостовѣрили свое присутствіе при слѣдствіи собственноручными подписями въ такомъ порядкѣ: 1. Обыватель рѣчицкаго повѣта Іоакимъ Эпимаховичъ; 2. Обыватель рѣчицкаго повѣта Александръ-Флоіанъ изъ Гурскихъ—Капальскій; 3. Янъ Мельхіоръ Свюжатскій—(безграмотный); 4. Янъ Петръ Данилевичъ; 5. Судебный приставъ рѣчицкаго повѣта Григорій Свица; 6. Ксендзъ Рафаэль Халецкій; 7. Пресвитеръ церкви м. Хальча Теодоръ Вологовскій; 8. Николай Жолчокъ, и 9. Судебный приставъ рѣчицкаго повѣта Александръ Савицкій. Словомъ, мы имѣемъ дѣло съ дознаніемъ, произведеннымъ съ формальной стороны правильно. Въ качествѣ допрашиваемыхъ были призваны «тѣ люди и духовные (?) оныхъ». Разслѣдованіе распадается на четыре части: о родоприсхожденіи, о вѣрѣ, о жизни и о количествѣ.

I. De genere—о народности, племени.

П. М. Полтевъ ставитъ вопросъ просто:—«Что вы за люди и откуда прибыли? Не нарушается ли симъ пятый пунктъ мира, заключеннаго между монархами царства Московскаго и королевства Польскаго?»

пато рѣшенія спора, польскій король изъ Со-
бескій, въ началѣ 1690 года, назначилъ ко-
мисію, во главѣ которой сталъ его секретарь

¹⁾ „Могил. Губ. Вѣдом.“ 1898 г. № 84.

²⁾ Ibid. № 74.

³⁾ Вѣтка называется такъ по рукаву, отдѣляющемуся
здесь отъ рукава Сожка, и составляющему вѣтвь этой
рѣки.

⁴⁾ „Мог. Губ. Вѣд.“ 1898 г. № 70.

⁵⁾ Мѣстное народное названіе—Халецъ.

Отвѣтъ. „Мы—вольные люди изъ москов-
скихъ владѣній; и, подобно тому какъ и на
Москвѣ не мало людей вольныхъ изъ великаго
княжества литовскаго, на томъ самомъ основаніи
осѣлись мы въ предѣлахъ с. в. короля. А при-

⁶⁾ Буки, Полтвевъ—Piotr Michał Pełtiew.

⁷⁾ Вѣроятно, здѣсь отвѣтъ записанъ не точно. Рѣчь
идеть вѣроятно о имени Іисусъ.

чина нашего выхода такова: еще при царѣ, блаженной памяти, Алексѣи Михайловичѣ былъ патриархомъ московскимъ Никонъ. Выше правилъ, т. е. уставовъ святыхъ отцевъ, онъ поставилъ уставы по своему домыслу и приказалъ, чтобы они были выполняемы, а именно: чтобы каждый, крестясь, уже не произносилъ, какъ было предъ тѣмъ, «Господи, Ісусе Христе, Сыне Божій, помилуй насъ!» но, подъ клятвой и наказаніемъ со стороны свѣтской власти чрезъ сожженіе, онъ повелѣлъ всѣмъ креститься такъ: «Господи, Боже нашъ, помилуй насъ!»¹⁾. За это много потеряли мученіе. Другіе же, не желая переносить мученій и подчиняться вопреки уставамъ свв. отецъ, въ томъ числѣ и мы, безъ всякой задержки, съ пожитками своими вышли изъ Москвы. И осѣлись мы:—одни на Сѣверщинѣ между казаками, которые такъ же крестомъ знаменуются, а другіе пришли далѣе во владѣнія е. кор. вел., государя нашего милостиваго. Поэтому мы и не подлежащъ пункту пятому, касающемуся людей своевольныхъ, такъ какъ мы не преступники, а вышли по доброй волѣ. И еще много нашей братія желаютъ устремиться подъ крылья е. кор. вел., какъ государя благочестиваго (робоузнаго). А что называютъ насъ филипповцами, какъ будто мы происходимъ отъ какого-то Филиппа,—то это несправедливо. Названіе это возникло оттого, что нѣкій Филиппъ, человекъ простой, былъ поселителемъ подъ Стародубомъ на Сѣверщинѣ и нашихъ братьевъ москалей онъ поселилъ въ нѣкоторыхъ слободахъ. Люди по имени сего основателя начали звать другихъ филипповцами; мы же православные русскіе люди²⁾.

II. De fide—о вѣрѣ.

II. Полтевъ ставитъ вопросъ о вѣрѣ москатель такимъ образомъ: «Что за новую вѣру они имѣютъ? Почему они пустились на вымыселъ?»

Москаля просили Полтева, чтобы онъ посѣтилъ ихъ «монастырь».

Полтевъ и описываетъ это свое посѣщеніе: «Я отправился туда и въ домъ, выдаваемый за монастырь, видѣлъ слѣдующее: на указанномъ мѣстѣ поставленъ крестъ, внутри этого дома поставлено большое множество образовъ—Господа Христа и Пресвятой Дѣвы,—которые изящно украшены серебромъ. Посреди поставленъ столикъ и на немъ образъ Пресвятой Дѣвы, весьма изукрашенный; на семъ же столикѣ—евангеліе, оправленное въ бархатъ кармазиноваго цвѣта и богато обложено серебромъ. Книгъ вообще очень много; но рѣшительно всѣ—книги, относящіяся къ русскому богослуженію, изданія киевскаго и московскаго, книги одобренныя (libros approbatos), всѣ печатныя, не писанныя и не измышленныя. Даже и хоругвь есть церковная!

утреню, на каковыя богослуженія созываютъ народъ посредствомъ колоколовъ. И строеніе не называютъ церковью, а часовнею.

Здѣсь я освѣдомился о слѣдующемъ:—вѣдь есть церковныя правила 318 святителей никейскаго собора, по которымъ каждый христіанинъ наименѣе одинъ разъ въ годъ долженъ чинить исповѣдь въ своихъ грѣхахъ и приступать къ трапезѣ Господней. А если вы не имѣете и не можете имѣть святѣйшаго таинства, то какимъ образомъ каждый получать спасеніе и исполнить канонъ, особенно большой? Кроме того, должно быть исповѣданіе?—На это тѣ законники отвѣчали такъ: Мы церкви своей не имѣемъ; но стараемся, чтобы она была³⁾. Поэтому, мы ѣздимъ въ церковь, освященную епископомъ, и послышавъ тамъ святѣйшія тайны, привозимъ сюда и имѣемъ дары (т. е. тѣло Христово) въ запасъ, на случай приключившейся надобности, всѣхъ людей снабжаемъ и для большихъ имѣемъ. И не только одинъ разъ, какъ всякій христіанинъ повиненъ наблюдать согласно никейскому собору, но нѣкоторые по особому благочестію исповѣдаются и приобщаются каждый пость, которыхъ мы имѣемъ четыре: пость великій, пость петровскій, пость синасовъ или Преображенія Господня и пость филипповъ, иначе рождественскій.

Затѣмъ, показали мнѣ икатулку, бывшую въ особомъ подобающемъ почтеніи, въ коей, не дотрогиваясь, я видѣлъ Агнецъ, т. е. просваренный хлѣбъ, который, какъ свѣтѣйшія тайны, освящаютъ на цѣлый годъ въ каждой церкви обряда греческаго, и начинаютъ освященіемъ виною,—кровію Господа Христа. И сіе они употребляютъ въ теченіе года и раздаютъ людямъ вмѣсто свв. тайны, но одной размоченной крошки. А потомъ они раздаютъ людямъ другіе таковыя же хлѣбы, освященные мнѣшимъ священникомъ, не папавшимъ⁴⁾.

Тогда Полтевъ высказалъ, что есть правило церковное (канонъ), по которому каждый христіанинъ по воскресеньямъ и въ дни нарочитыхъ праздниковъ, подъ страхомъ смертнаго грѣха, обязательно долженъ слушать литургію; а когда они, москаля, не могутъ совершать литургію, то какимъ же образомъ можетъ быть выполненъ тотъ канонъ?—На это отвѣтили: Каждый христіанинъ, который находится въ отдаленномъ разстояніи отъ церкви, несколько не согрѣшаетъ противъ сего канона.—Что же выдуманно, будто бы они своихъ умершихъ не погребаютъ, а сожигаютъ, то они показали свои могилы. На каждой изъ нихъ поставленъ деревянный крестъ,—одни новые, другіе—гнилые, давніе и могилы—старыя, потому что надъ нѣкоторыми подѣланы какъ бы ваплички. Тѣ могилы здѣсь же волею

Мы допытывались: «Есть ли у них святѣйшее таинство (еucharistia)?» — На что они отвѣчали, что имѣть его не могутъ, потому что не имѣютъ освященной церкви и литургіи не могутъ совершить, а только отпращивать — предъ полуднемъ часа, вечеромъ — поперно и поутру —

^{*)} Всплывъ отъ интересно сопоставить съ отзывомъ Н. Н. Мельникова, Вразумитель (превращенный старая форма, что таинства и души человечески освящаются не вѣчными образомъ и не станемъ какъ вѣчные существа

«монастыря». Они добавляють, что мѣсто сіе освящено священниками и здѣсь будетъ строиться церковь, а освящать ее имѣемъ намереніе просить того бѣлорусскаго владыку, коего дастъ с. в. король.

Вообще же, насколько я лично и чрезъ посредство вышеподписавшихся шляхтичей, мѣста этихъ обывателей, развѣдалъ и выяснилъ, установивъ, что это не иное что, какъ селеніе

забужденія или забабонозъ („obludy y zababonow“).

III. De vita, aut moribus — о жизни или нравственности.

„Когда я (Полтевъ) разспрашивалъ о жизни или нравахъ ихъ (москалей), у разныхъ обывателей и различныхъ крѣпостныхъ, какъ проѣзжая по деревнямъ, такъ равно и проживающихъ съ ними — какъ они живутъ? — то всѣ единообразно отвѣчаютъ — и я это лично наблюдалъ, — что одни изъ нихъ пахутъ землю; другіе, которыхъ всего больше, селится надъ рѣками; ни одного дѣла они не начинаютъ прежде, чѣмъ не перекрестятся вышесказаннымъ стародавнимъ русскимъ крестнымъ знаменіемъ; безъ своего духовнаго благословенія они никуда не выѣзжаютъ въ дорогу и ничего не начинаютъ, что бы ни дѣлали. Погребеніе умершихъ они совершаютъ обычнымъ образомъ, какъ объ этомъ всѣ имѣютъ самыя надежныя свѣдѣнія.

Впрочемъ, зложелатели ихъ обвиняютъ, — будто бы съ людьми христіанскаго исповѣданія, не только съ р.-католиками, но и съ людьми русской религіи, — они не ѣдятъ и не пьютъ. Однако, этого не обнаружено. На дѣлѣ, они остерегаются ѣсть и употреблять всякаго звѣря, закономъ обычай — давній у людей русской вѣры (православныхъ), держащихся св. Библии, и сіе вѣры не касается“.

IV. De quantitate — о количествѣ москалей.

„Я (Полтевъ) спрашивалъ: въ какомъ количествѣ они вышли изъ московскаго государства во владѣнія е. в. короля? — Отвѣтили, что не могутъ знать; но одни поселились здѣсь подъ Халъчемою¹⁾, другіе подъ Гомелемъ²⁾, иные — подъ Лоевомъ, Холмечемою³⁾ и въ другихъ мѣстностяхъ⁴⁾, гдѣ кто облюбовалъ себя мѣсто“.

Мы близко къ оригиналу, почти дословно, изобраили слѣдствіе, произведенное въ февралѣ 1690 года надъ вѣтковскими москалями. Ясно, что мы имѣемъ предъ собой документъ, сообщеній цѣлый рядъ любопытнѣйшихъ данныхъ о началѣ жизни русскихъ раскольниковъ-старобрядцевъ въ предѣлахъ Бѣлоруссіи. Эти свѣдѣнія тѣмъ болѣе интересны, что могилевская Бѣлоруссія время Польши была облюбована москалями раньше другихъ областей.

Не имѣя въ виду подробно комментировать документъ, считаемъ своимъ долгомъ отмѣтить только особенно бросающіяся въ глаза подробности. Прежде всего, данныя документа вносятъ нѣкоторыя поправки въ нашу учебную литературу, пользующуюся установившимися, такъ сказать, традиционными взглядами, а именно:

отнесены настолько вдале отъ 1690 года, чтобы описываемое Полтевымъ кладбище москалей имѣло придаваемый ему видъ, „съ гнилыми крестами и давними могилами“, хотя, съ другой стороны, нѣкоторые изъ лицъ, вышедшихъ изъ Москвы лично „со всею своею худобою“ представляются живыми и бесѣдующими съ Полтевымъ. Во всякомъ разѣ, это поселеніе на Вѣткѣ было гораздо раньше собора московскаго 1682 года, рѣшившаго усилить средства къ розыску раскольниковъ и 1685 года, когда, вслѣдствіе указныхъ статей о раскольникахъ, — расколъ былъ совершенно запрещенъ въ государствѣ Московскомъ. По всей вѣроятности, она заселена тотчасъ же послѣ собора 1667 года. По крайней мѣрѣ, имѣются данныя, что московскіе выходцы находились „въ Халчу“ въ 1675 г.¹⁾

3. Вѣтка была приютомъ поповщины. Но въ 1696 году не было тамъ ни постоянныхъ поповъ, ни церкви, хотя послѣдняя была уже въ проектѣ.

4. Богослуженіе въ вѣтковской часовнѣ совершалъ протоиерей изъ м. Халъча.

5. У раскольниковъ не было рукописныхъ богослужебныхъ книгъ, а всѣ были печатныя и не только московскаго, но и кіевскаго изданія.

Помимо выскаго общаго историческаго интереса, предлагаемый документъ имѣлъ для москалей вѣтковскихъ исключительное юридическое значеніе. До сихъ поръ они представляли собою religio nova, а потому и безразличную съ точки зрѣнія государственнаго status quo Польша. Отнынѣ, съ 18 февраля 1690 года, эта религія и ея исповѣдники становятся подъ равноправное, со всеми гражданами Рѣчи Посполитой, покровительство законовъ. Въ нашемъ документѣ послѣ приведеннаго разслѣдованія, записано: „Учтивъ по своей обязанности настоящее разслѣдованіе, говоритъ Полтевъ, одинъ экземпляръ, за собственноручною своею подписью и гг. шляхты и обывателей здѣшняго рѣчичскаго края, присутствовавшихъ при мнѣ, оставляю сими людямъ. А другой такой же экземпляръ беру для свѣдѣнія е. к. в. и членовъ свѣтскаго и духовнаго королевскаго суда. И, предостерегая, что виновные будутъ подвергаемы суду по законамъ о нарушителяхъ общественной безопасности, прошу, чтобъ тѣмъ людемъ, впредь до дальнѣйшаго распоряженія е. к. в. не чинили никакихъ претензій, безправія и привлеченія къ судамъ, не воспрещали бы собираться въ слободы и селиться гдѣ-бы захотѣли. А тѣхъ, которые осылись гдѣ либо слободою или поселились гдѣ нибудь, — воспрещается переселиться къ себѣ“.

Невѣстно, насколько послѣ этого стало безопасно селиться русскимъ раскольникамъ на слободахъ въ Бѣлоруссіи. И съ этого времени начался

1. Поселенія москалей въ южныхъ предѣлахъ
могилевской губ. (на Вѣткѣ) были совершенно
независимы отъ поселенія на Сѣверской Украинѣ.
Вѣтку, какъ мѣсто для поселенія москалей, от-
крылъ князь Ф а д и в ѣ ѣ, подъ названіемъ или
руководствомъ котораго москаля, спасшіе свою

особый ихъ приливъ сюда.

Полѣцкѣмъ самый документъ въ точной копіи.
Подлинность его со стороны вѣнскихъ и вѣ-
тренихъ признаковъ сомнѣнію не подлежитъ.

Piotr Michał Poltew, Kawaler Portobelski,
bisarz i Sedzia ordynaryjny Rzymiski stałcie kanczy

za dekretem I—go K. M—sci pana mego ml—go sadow assessorskich Cadencyey przesley na seymie sadzoney między wielmożnym imse panem Karolem Kazimierzem na Chalczu Chaleckim, starosta Mozyrskim i ichmsei pany Chaleckimi, Podkomorzycami Rzeczyckimi a imose panem Tomaszem Krasinskim, stolnikiem Ciechanowskim, starosto Homelskim, osobliwym listem I. K. M—sci na rozgraniczenie starostwa Homelskiego z majątnoscia leh msciow panow Chaleckich dziedziczną Chalczem, w powiecie Rzeczyckim leżącą, y na inkwizycyą jakoby wiary nowey, udaney ludzi Moskiewskiey nacyey, osiadlych na slobodach, naznaczony iestem commissarzem y Inkwisitorem y od boku Pieczętarza W—o X—a L—o sekretarz aktualny IKMsci, po wydaney przy innych IMsci panach collegach moich innotescencyey, ode mnie podpisaney ziachałem, a ta comissia propter publicum Actum usługi braterskiey z powiatu Mozyrskiego dla zośłania poslem wielm. Mls pana starosty Mozyrskiego, yż się odłożyć musiała do przyszley, da Pan Bóg, wiosny. Punkt zas o tych ludziach Moskiewskich, na slobodach zasiadlych, aby był I. K. Msci panu naszemu Mmu lasniewielmożnym w Bogu Przewielebnym wielebnym duchowienstwu utriasque ritus w koronie Polskiey y w wielkim Xstwie Litewskim, zostaiacym sadowi I. K. Msci pana mego Mlsgo Assessorskiemu; z ktorego Dekret z takowym opisany punktem wypadł Elucidowany, nie mogąc lehmsc panow Collegow żadnego z sobą ad locum loci dla zabaw lehmsc tak publicznych, iako y przywatnych sprowadzić z lehmsci pany szlachtą obywatelami tuteyszemi nizey przy podpisie moim podpisanemi: dosyc czyniac nie tylko zem jest Commissarzem y Inkwisitorem osoblywym Listem IKMsci z innemi lehmsci pany Collegami memi naznaczony, ale osoblywie dosyc czyniac przysiędze moiey Rzymskiey ziachałem, z ktoremi nie Inkwizio generalną, ale dla informacyi, wyżey opisaney Interrogatorią z tych ludzi y onych duchownych takową uczynilem, to iest de genere, fide, wita aut moribus et quantitate.

De genere gdym się pytał, skąd by byli ludzie przybyli, aby pactom zaprzysiężonym z obojnych monarchow krolewstwa Polskiego y Carstwa Moskiewskiego, w ktorych punkt iest piaty opisany, non deregaretur, odpowiedzieli, iż są z panstw Moskiewskich ludzie wolni: y iako z panstw W—o X—a L—o nie malo iest w Moskwie ludzi osiadlych, takowym tedy y my terminem osiedlysmy w panstwach I. K. Msci, a wyscie nasze iest z tey przyczyny, yż ieszcze za Cara S. Pamięci Alexija Michalowicza, gdy był Nikon patriarchom Moskiewskim, nad prawila, to iest ustawę oycow St., swym domyslem postanowił ustawy y rozkazał one, aby były czynione, to iest aby się każdy żegnaiac nie mówił, iako przed tym było. Hospodi Isusie Christe Synie Boży po-

stwu I. K. Msci pana naszego M—go przyszlchamy; żaczym do punktu piatego w paktach o ludziach swowolnych opisanego nie należemy, bo nie sachmy swowolni, ale wolno wyszlchamy y wigocy ieszcze braci naszy pod skrzydła I. K. Msci, iako pana pobożnego chcemy się garnac. A ze nas zowią Filipowcami¹⁾, tedy to nieslusznie iest, zebysmy od Filipa iakiego pochodzily, tylko to iest ztał, yż nieiakj Filip prosty czlowiek pod Starodubem był osadca na Siewierzu y on naszych braci moskalow osadzil na niektorych slobodach y od tego osadczego poczeli ludzie zwac Filipowcami, a mysmy są prawoslawni Ruscy ludzie.

De fide, wita aut moribus pytani byli, iakowa byli mieli nowa wiara wymysłu iako iest udano, prosily mię, zebym onych nawiedzil monaster, gdzie, gdym przybył, widziałem w domu tym monasterze wystawionym: na pewnym (pierwszym?) budynku krzyż postawiony, we wnatrz zas obrazow Christusa Pana, Panny Przenaswietszey barzo sila postawionych y ozdobnie od srebra ozdobiony, a nasrzodku stol postawiony, na ktorym obraz Nasw. Panny wiele (wielce?) ozdobiony; na tym stole ewangelia oprawiona w axamit karmazynny y we srebro bogata, xiąg zas barso wiele y cale wszystkie xięgi do Nabożenstwa ruskiego należące edycyey Kijowskiey y Moskiewskiey. Libros approbatos wszystkie drukowane a nie pisane y nie wymyslone, nawet y chorągiew cerkiewna.—Pytałem się iezely by mieli Przenaswietszy Sakrament, na to odpowiedzieli miec go nie mogą, bo nie mają poświęconey cerkwie y liturgiey, to iest mszy swiętey miec nie mogą ieno czasy, to iest godziny cerkiewne: przed południem, rano jutrznią, a w wieczor nieszpor odprawiają, na ktore nabożenstwa dzwonami ludzie zwolywają: ten budynek nie nazywają cerkiew, a czasownia.—Gdym się pytał, yż są kanony cerkiewne wedlug soboru, to iest consilium Niceńskiego trzystu osmnastu swiatyteley²⁾, to iest oycow Swt, aby każdy chezcianin przynamniey raz w roku czynil grzechow swoich spowiedz y przestepował do stolu panskiego, a gdy nie macie y nie możecie mieć Przenaswietszego Sakramentu, iakoz ma każdy mieć zbawenie y kanonom dozć uczynie, osoblywie chorym, okrom tego powinno bydz w i a t i c u m³⁾ Na to tak odpowiedzieli ci zakonnicy, iż my cerkwie swojej ze nie mamy, a ktora aby była staramy się, iedziemy do poświęconey od episkopa cerkwie, gdzie poświęciwszy Przenaswietszy Sakrament tu przywoziemy y mamy nazywające T i e l o C h r i s t o w o zapascie, to iest Ciało Christusowe dla czasu przyszley potrzeby y wszystkich ludzi po swiętey ozywami y dla chorych mamy, a nie tylko jeden raz, ktory każdy chrecianin wedlug soboru Nicen-

S. Pamięci Alexija Michalowicza, gdy był Ni-
kon patriarchom Moskiewskim, nad prawa, to
jest ustawę oycow St., swym domyslem posta-
nowił ustawy y rozkazał one, aby były czynione,
to jest aby się każdy żegnając nie mówił, jako przed
tym było, Hospodi Isusie Christe Synie Boży po-
milui nas, to jest Panie Iezu Christe Synie Boży
zmiłui się nad nami, ale rozkazał pod kłatwą y
od urzęda świeckiego peną spaleniem każdego,
ktoby się tak nie żegnał: «Hospody Boże nasz

czywajace T i e l o C h r i s t o w o zapasie, to
jest Ciało Christusowe dla czasu przyszley potr-
zeby y wszystkich ludzi po świętey ożywami
y dla chorych mamy, a nie tylko ieden raz,
ktory kazdy chrescianiin według soboru Nicen-
skiego winien obserwowac, ale każdego postu,
ktorych mamy cztery: post wielki, post Piotra st.,
post Spasow, to est Przemienienia Panskiego y
post Filypow, ktory jest adwentowy, niektorzy z
nabozenstwa osobliwego spowiadaia się y kommu-

skurka, albo chleb, który jako Przenaswiętszy Sakrament na każdy rok w każdej cerkwi secundum ritum grecum święcą y winem święconym krwi Christusa Pana napawają, a to aż do roku trzymają y ludziom po krzcie jedney rozmoczony miasto Naswiętszego Sakramentu rozdaia. Drugie zas takoweż chleby święcony mnieyszym święcencem nie napawane, ludziom potym rozdaia.

Zatym przełożyłem im to, yż jest kanon, aby każdy w niedziele y w dni święte uroczyste mszy świętey pod grzechem smiertelny m słuchał, a gdy nie możecie liturgiey odprawowac, iakoz ma bydz ten kanon zachowany. Na to odpowiedzieli, yż każdy chrześcianin, gdy jest odległy od łosciołu nie przeciwko tego kanonu nie grzeszy, aże udano, iakoby swych umarłych mieli nie grzesz, ale palić, tedy mi pokazali mogiły swoje, na których na kazdey krzyz drewniany postawiony, jedne nowe, drugie zbotwiałe, dawne y mogiły stare, bo nad niektórymi są iako kapliczki porobione, tuz wedle monastynu te mogiły, dokładając tego yz te miejsce przez swieszczenników, to jest kapłanow poświęcone y na tym miejscu mamy cerkiew budowac y władykę, ktorego Krol I. Msc. poda Biało—Ruskiego mamy wola, aby poświęcił prosie.

Wszystko tedy według onych wiary y nizey podpisaniem szlachty obywatelami tuteyszymi iakoz pytał y wyrozumiał nie uznawam ieno wiare starą, iakowa jest w Moskwie, a inney żadney nie masz obłudy y zababonow.

O trzeci punkt wita aut moribus gdym się pytał różnych obywatelow y koznego poddanstwa tak po drogach iedac, iako y z nimi mieszkaiających, iakowym by żyli sposobem,—jednostaynie wszyscy odpowiadaia, iako y sam widziałem, yz żyia, iedni grunta paszą, drudzy, których jest naywięcey, nad rzekami osiadaia, żadney rzeczy nie zaczynaią, az się przezegnaią wyszey opisanem zegnaniem starodawnym ruskim, bez błagosławienstwa swego duchownego nigdzie z domu w drogę nie wyiezdzaia y nie nie zaczynaią, co by mieli czynic: moriifikacye nad zwyczaj, o których wszystkim doskonała jest wiadomosc, czynia. A ze udaią małewoli, iakoby z ludzmi chrześcianskimi nie tylko katolikami, ale y ruskiey relzey nie iedty, a ni pily, to się nie pokazuie y owszem iedną y pięć, tylko obserwuią iesc rzeczy dawionych kazdego zwierzeia, który jest dawny zwyczaj ludzi relzey ruskiey, trzymaiac się byblyey pisma świętego, co nie jest de fida.

O czwarty punkt gdym się pytał, to jest de q u a n t i t a t e onych z moskiewskich panstw weszłych w panstwa I. K. Msci,—odpowiedzieli, yż wiedzie nie mogą, gdyż iedni tu pod Chalcem, drudzy pod Homlem, inni pod Loio-wem, Chelmeczem y indziey gdzieś

rzeczyckiego przy mnie przytomnie byłych, tym ludziom zostawnie, a drugie takoweż, dla informacyey nayjasnieysze mu maiestatowi I. K. Msci pana naszego Młsego jasnie wielmożnym w Bogu przewielebnym wielebnym duchowienstwom, którzy będą nalezec do tego tudziez sądowni I. K. Msci zadwor. assessorskiemu, iako secretarius actualis, —biore. A zatym wszystkich, aby tym ludziom do dalszey woly Nayiasnieyszego Maiestata I. K. Msci pana mego Młsego żadney pretensii bezprawia y pociengania do iakowych sądow nie czynily, gromadzie się na slobody, gdzie by chcieli osiadać, nie bronily, tych zas, którzy gdziekolwiek slobodą wysiedzieli, abo gdzie iuz osiadly, aby do siebie przyjmowac nie wazyły się prosze y ostrzegam, yz będą według prawa de violatoribus public securitatis sądenie.

Do ktorey interrogatoryey ręko się moia podpisawszy pieczec moie przyłożyłem y Ich Młscw panow obywatelow powiatu tuteyszego, którzy przy mnie na ten czas byli, aby się pro Testimonio mnie y stronie podpisac raczyły prosilem. Dan we wsi Wietce nazwaney slobodzie do Chaleza nalezacey. Anno 1690, mensis Februarzi 18 dnia.

Piotr Michal Polttiew kawaler Portugalski, pisarz sędzia Rzyski S. stolyce Apostolskiey, sekretarz aktualny, Inkwizytor y comissarz I. K. Msci iako przytomnym y użytym będąc od I. Msci pana Kawalera do tej sprawy obywatel powiatu Rzeczyckiego podpisuię się I o a c h i m E p i m a c h o w i e z

Obecnie uzyty od Młsc. pana Kawalera do tej sprawy obywatel powiatu rzeczyckiego podpisuię się Alexander Florian z G u r k i j K a p l i n s k y.

Za uproszeniem od Młsc. pana Iana Melchiora S i a n o z e c k i e g o iako pisma nieumietnego w osobie IMP. podpisuię się, — Ian Piotr D a n i l e w i e z, item od siebie, tako będąc przytomnym podpisuię się Ian Piotr D a n i l e w i e z.

Będąc przytomnym przy ynkwizycyey tej podpisuię się Hrehory S w i n k a general I. K. Msci powiatu rzeczyckiego.

Będąc przy tej interrogatoriey przytomny ręko swoje podpisuię się X. Raymund C h a l e c k i.

Будучи при томъ питаню прошоня рукою моею подписуюся Теодор Волютовскій пресвитер церкви местечка Халча и о томъ даю ведомость, изъ протопопъ нашъ у нихъ в часовни в свята отпавуетъ⁴).

Obecnie byłem proszony od I. Msci pana kawalera Portugalskiego przy tej Inkwizycyey Mikolaj Z o ł t o k.

Alexander S a w i e c k y general I. K. Msci powiatu rzeczyckiego.

Року тысяча шестсот деведдесятого месеца фебрала двадцат первого дня на вrade поставившесе очевидсто Е. Млст. пан Александр Florian Каплинскій ей виторрогаціей до актъ подаи. (Подписетъ) Michal Hieronim Lewonowicz,

de fida.

O czwarty punkt gdym się pytał, to jest de quantitate onych z moskiewskich państw weszłych w państwa I. K. Mści,—odpowiedzieli, iż wiedzie nie mogą, gdyż jedni tu pod Chalezem, drudzy pod Homlem, inni pod Lioiwem, Chelmiezem y indziej gdziey, kto sobie upodoba miejsce, garnac się pod protekcyo I. K. Mści pana naszego Młgo.

Ktore takowe interrogatorias muneris mei uczyniwszy jedne z podpisem ręki mey y Ichmłw

kolay Z o t t o k.

Alexander S a w i c k y general I. K. Mści powiatu rzeczuckiego.

Року тысяча шестсот деведдесятого месеца февраля двадцат первого дня на вrade поставившесе очевиство Е. Млст. пан Александер Флорвиан Каплинскій сей интеррогацией до акт подаль. (Подпись:) Michał Heronim Lewonowicz-Wołk, Namiesnik Hrodskii rzeczuckiy²⁾.

Сообщилъ Дм. Ив. Довгялло.

²⁾ Важная историческая подпись.